

Ortografia na sprawdzianie w szkole podstawowej (zasady i przykłady)

1. Pisownia zmiękczeń (w tym zakończeń bezokoliczników)

np. *słońce, zieleń, cienie, cichnie, gryźć, iść, jechać.*

2. Pisownia spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych

Sprawia uczniom wiele problemów, gdyż inaczej mówimy, a inaczej piszemy.

- Spółgłoska dźwięczna, która znajduje się w sąsiedztwie spółgłoski bezdźwięcznej lub występuje na końcu wyrazu traci swoją dźwięczność, np. *słodki, trawka, pokrzywa, twardy, prośba, chleb, łeb, śnieg.*
- Tu też można uwzględnić zasady dot. pisowni przedrostków roz-, bez-, wz-, wez-, ws-, wes- oraz zakończeń –ski, -cki, -dzki, -stwo, -ctwo, -dztwo, -śba, -źba.
- Uwaga! Nie wszystkie programy wprowadzają pojęcie przedrostka.

3. Pisownia wyrazów z ó

- wymiennym (na **o**, **e**), np. *ogród – ogrody, pióro – pierze;*
 - niewymiennym, np. *chór, róża, wróbel, jaskółka, góra, wzgórze;*
 - w zakończeniach rzeczowników –**ów**, –**ówka**, –**ówna** (tu też D. Im. rodz. męskiego, np. *psów*), np. *Kraków, głodówka, Szczepaniakówna.*
- Uczniowie powinni znać pisownię wyrazów: *ósemka, ósmy, ósmoklasista, ów, ówdzie, ówczesny.*

4. Pisownia wyrazów z u

- we wszystkich formach osobowych czasowników czasu teraźniejszego i trybu rozkazującego zakończonych na –**uje**, –**uj**, (-uję, -ujesz itp.) w myśl rymowanki: w czasowniku –**uje** się nie kreskuje, np. *zgaduje, zgaduj, zgaduję, zgadujesz;*
 - na początku i na końcu wielu wyrazów, np. *upał, na dachu.*
- Uczniowie powinni znać pisownię wyrazów: *zasuwka, wsuwka, skuwka.*

5. Pisownia wyrazów z rz

- wymiennym (na **r**), np. *żołnierz – żołnierski; marzec – marcowy;*
- niewymiennym, np. *kołnierz, korzeń, rzadki, rzut, jarzębina;*

a) po spółgłoskach: **p, b, t, d, k, g, j, w, ch**, np. *przygoda, brzydko, potrzeba, drzewo, krzew, grzech, wrzosy, spójrz, chrzan;*

- Uczniowie powinni znać pisownię wyjątków: *pszenica, pszczoła, kształt, wszystko, wszędzie, obszar (i wyrazy pokrewne)*
- Nie muszą jednak znać rzadziej występujących w języku wyjątków: *bukszpan, Pszczyna.*
- Trzeba pamiętać że: –**szy** (-sza, -sze) i –**ejszy** (-ejsza, -ejsze) piszemy zawsze w formach stopnia wyższego i najwyższego przymiotników, nawet po wymienionych spółgłoskach np. *większy, największy.*

b) w zakończeniach rzeczowników: –**mistrz**, –**mierz**, –**arz**, –**erz**, np. *zegarmistrz, kątomierz, kalendarz, kołnierz.*

- Uczniowie powinni znać pisownię zapożyczonych rzeczowników rodz. męskiego zakończonych na –**aż**, np. *witraż, garaż, montaż, bagaż, wiraż, reportaż, bandaż, masaż, kolportaż, łupież, pejzaż, papież.*

6. Pisownia wyrazów z ż

- a) wymiennym (na **g, dz, h, s, z, ż**), np. *krążyć – krąg, pieniądze – pieniądz, grożę – grozić, mażę – mazać*;
- b) niewymiennym, np. *bażant, pożytek, różnica, żarówka, księżniczka*;
- c) w rzeczownikach rodzaju żeńskiego zakończonych na **-aż, -eż**, np. *młodzież*.
 - Uczniowie powinni znać pisownię wyjątków: *twarz, potwarz, macierz*.

7. Pisownia wyrazów z ch

- a) wymiennym (na **sz**), np. *mucha – muszka*;
- b) niewymiennym, np. *chmura, choroba, chuligan, pechowiec, kucharz*;
- c) zawsze na końcu wyrazów, np. *duch, puch, mech* (wyjątek: *druh*);
- d) po spółgłoskach, np. *schować, wschód, wchodzić, tchórz*.

8. Pisownia wyrazów z h

- a) wymiennym (na **g, z, ż**), np. *wahać się – waga, błahy – błazen, druh – drużyna*;
- b) niewymiennym, np. *hak, haft, herbata, hałas, hamulec, handel*;
- c) w wyrazach obcego pochodzenia rozpoczynających się częstkami **hipo-, hydro-, hiper-**, np. *hipokryta, hydrofor, hiperbola*;
- d) po spółgłosce **z**, np. *zhańbić, zharmonizować*.

9. Pisownia wyrazów z a, ę

- a) w wyrazach rodzimych, np. *pociąg, związek, jęczy* lub w wyrazach całkowicie spolszczonych, np. *ksiądz, kolęda*
- b) **ę** w M., B., W. lp. niektórych rzeczowników rodzaju nijakiego, np. *cielę, imię*.
- c) **ę** w B. lp. i **a** w N. lp. w zakończeniach rzeczowników i przymiotników np. B. *matkę, kolegę*; N. *dobrą matką, z kolegą*
- d) **a, ę** w zakończeniach czasowników:
 - w 1 os. lp. np. *idę*
 - w 3 os. Im. czasu teraźniejszego np. *robią*
 - w czasie przeszłym np. *zjął*.

10. Pisownia wyrazów z om, on, em, en

- a) w wyrazach obcego pochodzenia, np. *centrum, benzyna, kontynent, kompas* (w zakresie czynnego słownictwa uczniów)
- b) w zakończeniach rzeczowników w C. Im. **-om**, np. *drzewom, psom* oraz **-em** w N. lp. , np. *przyjacielem, psem*

11. Pisownia wyrazów wielką literą:

- na początku zdania
- nazwy i imiona własne (ludzi i zwierząt)
- nazwiska, przezwiska, nazwy rodów i rodzin
- nazwy części świata, krajów, regionów i ich mieszkańców, przedstawiciele ras ludzkich i plemion

Uwaga! Małą literą piszemy nazwy mieszkańców miast, wsi, osiedli, dzielnic miast, np. *łodzianin – mieszkaniec Łodzi, Łodzianin – mieszkaniec regionu Łódzkiego*

- nazwy geograficzne

Uwaga!

- Jeśli drugi człon nazwy jest rzeczownikiem w mianowniku, to pierwszy będący rzeczownikiem pospolitym piszemy małą literą, np.

jezioro Wigry

morze Bałtyk (ale: Morze Bałtyckie)

- Przymiotniki utworzone od nazw geograficznych piszemy małą literą, np. *polski, europejski*

- pierwsze wyrazy w tytułach utworów literackich, a także wyrazy, które z zasady piszemy wielką literą, jak imiona czy nazwy geograficzne np. „*Ania z Zielonego Wzgórza*”.
- nazwy ulic, parków, dzielnic i osiedli oraz zabytków, budowli i pomników
- Uwaga! Wyrazy: ulica, aleja, dzielnica, osiedle, pomnik są rzeczownikami pospolitymi i jeśli nie wchodzi w skład nazwy własnej zapisujemy je małą literą np. *aleja Kopernika, pomnik Mickiewicza*.
- wszystkie wyrazy w nazwach planet, gwiazd i ich układów
- Uwaga! Wyrazy: słońce, ziemia, gwiazda piszemy małą literą, jeśli występują w zdaniu jako rzeczowniki pospolite. np. *Wczoraj słońce mocno grzało*.
- wszystkie wyrazy w nazwach świąt religijnych, państwowych oraz dni świątecznych
- Uwaga! Małą literą piszemy nazwy obrzędów zwyczajów, zabaw i uroczystości, np. *topienie marzanny, andrzejki, karnawał*.

12. Pisownia „nie” (w zakresie czynnego słownictwa)

A. Łącznie piszemy **nie** z:

- rzeczownikami, np. *nieszczęście, nieprawda, niezgoda*;
- przymiotnikami, np. *niedobry, nieładny, niekorzystny*;
- przysłówkami utworzonymi od przymiotników, np. *niedobrze, nieładnie*.

B Rozdzielnie piszemy **nie** z:

- czasownikami (w formie osobowej i bezokoliczniku), np. *nie zrobię, nie zrobić*;
Uczniowie powinni znać pisownię wyjątków: *niepokoić, niedomagać, niedowidzieć, nienawidzić, niecierpliwic się, niewolić, nieruchomieć*
- przymiotnikami (w stopniu wyższym i najwyższym), np. *nie lepszy, nie najlepszy*;
- przysłówkami (w stopniu wyższym i najwyższym), np. *nie lepiej, nie najlepiej*;
- wyrazy do zapamiętania przez uczniów: *nie warto, nie można, nie trzeba, nie należy, nie wolno, nie brak, nie potrzeba*.

13. Pisownia wyrazów z cząstką **by**

A. Łącznie piszemy **by** z:

- osobowymi formami czasowników, np. *pisałbym*;
- ze spójnikami, które trzeba zapamiętać : *gdyby, jeśliby, jeżeliby, żeby, aby*;

B. Rozdzielnie piszemy **by** z:

- bezokolicznikami, np. *robić by, pisać by*;
- wyrazami o funkcji czasownikowej, które trzeba zapamiętać: *wolno by, warto by, trzeba by, można by*.

Uwaga! Zakończenia form trybu przypuszczającego: -bym, -byś, -by..... są ruchome; można je przenieść przed czasownik i wtedy piszemy rozdzielnie, np. *czytałbym* albo *bym czytał*, *pisać by* albo *by pisać*.

14. Pisownia wyrażen przyimkowych (w zakresie czynnego słownictwa uczniów)

- a) przyimki z rzeczownikami (przysłówkami, liczebnikami, zaimkami) zasadniczo piszemy rozdzielnie, np. *w domu, za domem, przy domu, na przykład, dla nich, do niego, do pierwszego, na co dzień, nade mną, ode mnie, po kolei, po polsku, po prostu, w ogóle*;
- b) łącznie piszemy kilkadziesiąt wyrażen przyimkowych, których pisownia została ustalona dłuższą tradycją, np. *dlaczego, powoli, potem, wskutek, naprawdę, naraz, nareszcie, znienacka, nadal, nadzwyczaj*.

15. Pisownia przyimków złożonych

np. *ponad, poprzez, spod, sprzed, znad, zza, spoza*.

Błędy interpunkcyjne na sprawdzianie (naruszane zasady – z przykładami)

PRZECINEK

- brak przecinka między wyrazami użytymi w celu wyliczenia
Czytała książki w domu_w szkole_w parku.
Uczniowie_ nauczyciele i rodzice spotkali się przy ognisku.
- brak przecinka między członami powtórzonymi
Bardzo_bardzo mi żal tego zajęczka.
Wiedział o tym i mój brat_i mój wujek.
- brak przecinka oddzielającego zdania składowe w zdaniu złożonym
Widziałem obraz_który przedstawiał morze.
Zasnął_gdy tylko się położył. Gdy tylko się położył_zasnął.
Odgarnął gałęzie_ żeby pomóc zwierzakowi.
Będziemy poruszali się wyznaczonymi szlakami_rozbijemy sobie obóz.
Kpił z nauki_więc nie zdał.
Bardzo się starał_ale mu nie wychodziło.

KROPKA

- brak kropki na końcu zdania
Nie musiał mi tego mówić_

Uwaga: Uczeń w klasie szóstej szkoły podstawowej nie musi znać prawidłowej pisowni skrótów!

ZNAK ZAPYTANIA

- brak znaku zapytania zamykającego zdanie pytające
Dlaczego pojechałeś do tego lasu_
Czy już naprawiłeś rower_

DWUKROPEK

- brak dwukropka przed przytoczeniem cudzych lub własnych słów
Krzyknąłem_„Uciekajmy!”
Mama zapytała_„Czy umyłaś ręce?”
- brak dwukropka przed wyliczeniem szczegółów poprzedzonym określeniem ogólnym
Wziąłem wiele potrzebnych rzeczy_ jedzenie, picie, kompas, zegarek, latarkę i pieniądze.
Poznałem następujące części mowy_ rzeczownik, czasownik, przymiotnik i liczebnik.

Uwaga: Uczeń w klasie szóstej szkoły podstawowej nie musi znać reguł związanych ze stosowaniem dwukropka przy wymienianiu tytułów dzieł, nazw i terminów.

MYŚLNIK (pauza)

- brak myślnika w zapisie dialogu na początku każdej wypowiedzi
_ Dziadku, weź mnie ze sobą.
_ Nie, Jasiu_ odpowiedział dziadek. _ Tym razem zostaniesz w domu.

Uwaga: Uczeń w klasie szóstej szkoły podstawowej nie musi znać zasad związanych ze stosowaniem myślnika przy wtrąceniach.

Błędy językowe najczęściej spotykane w wypowiedziach uczniów szkół podstawowych

dotyczą naruszenia norm gramatycznych oraz niewłaściwego wyboru środków językowych, na przykład:

➤ **niepoprawna odmiana wyrazów**

Zacząłem kopać. Podeszłem. Po tym doszłem do wniosku...

Muszę wyruszyć w tą daleką drogę.

Dałem jeść kotowi.

Wstawając, zobaczyłem przed sobą olbrzymie zwierzę.

➤ **błędy w budowie zdań** (niepoprawny szyk wyrazów lub niewłaściwa kolejność zdań składowych, nieumiejętność wyznaczania granic zdania (kropka, wielka litera), powtarzanie tych samych struktur w obrębie zdania)

Znalazłam dużo ukrytych kurek w trawie i opadających liściach z drzew.

Obiecałam sobie, że jak najlepiej umiem, zaopiekuję się szkrabami porzuconymi w lesie.

Znajduje się tam też basen, w którym można popływać, jest sala gier komputerowych.

będziemy poruszali się wyznaczonymi przez trapera szlakami, rozbijemy sobie w lesie obóz i będziemy tam nocowali oprócz nas będą jeszcze nasi rodzice i pan który będzie nas oprowadzał po górach.

Widziałem obraz, który przedstawiał morze, które było zielone.

Gdy wróciłem z wakacji, wspominałem to wszystko, gdy oglądałem pamiątki.

➤ **użycie słów w niewłaściwym znaczeniu lub niepoprawne połączenia wyrazów, zmiana formy związku frazeologicznego**

Z powodu dwudziestych szóstych urodzin księżniczki, składam jej serdeczne życzenia.

Powyższe stwierdzenie motywuję własnym doświadczeniem.

Dźwignij słuchawkę...

Rozmyślcie, jak bardzo moglibyście się wzbogacić.

Wokoło roztaczał się zapach żywicy.

Był to fakt rzeczywisty. ...inteligentny umysł... ...posiadał jabłko...

Pamiętnik wędrował od ręki do ręki.

Wyjeżdżając stamtąd, nie mogła się powstrzymać od uronienia łez.

➤ **ubóstwo słownictwa** ujawniające się w powtarzaniu wyrazów (np. „mod-nych” słów) oraz w nadużywaniu lub niewłaściwym stosowaniu zaimków

Każdy z was ma swój własny ideał człowieka idealnego.

Gdy doszliśmy do lasu, szliśmy wąską dróżką.

Mam nadzieję, że w lipcu nigdzie nie wyjeżdżasz, bo ponieważ chciałbym Ci zaproponować wyjazd ze mną w góry.

Zacząłem kopać dziurę gdy, już ją wykopałem jakiś 7 metrów od naszego koca.

Jak jest ktoś chętny, proszę przyjść na ul. Cezara.

Ja osobiście sądzę...

Byłem w Afryce, było bardzo fajnie, lecz niebezpiecznie. Mówię Ci, było fajnie, byłem nad Nilem, zwiedziłem fajne piramidy.